

Αντώνη Δ. Μαγγανά

Το βιβλίο αυτό των καθηγητών Fr. Tulkens και M. Van de Kerchove είναι από πρώτη άποψη μια παραδοσιακή εισαγωγή στο ποινικό δίκαιο του Βελγίου. Το πρόσθετο ενδιαφέρον, όπως θα εξηγήσουμε και στο τέλος του σημειώματος, έγκειται στο ότι υπάρχει προσπάθεια να περιληφθούν στοιχεία από την εγκληματολογία, σε ένα “κλασικό” σύγγραμμα του ποινικού δικαίου. Αυτό υποδηλώνει εξ’ άλλου καθαρά ο υπότιτλος ο οποίος αναφέρει: “Aspects juridiques et criminologiques”.

Το βιβλίο ακολουθεί μια κλασσική διαίρεση σε έξι κεφάλαια. το πρώτο είναι αφιερωμένο σε μια εκτεταμένη και ενδιαφέρουσα ιστορική προσέγγιση. Το δεύτερο αφορά τις γενικές αρχές του ποινικού δικαίου, το τρίτο το έγκλημα και τα στοιχεία του (αντικειμενικό και υποκειμενικό), το τέταρτο το δράστη, το πέμπτο την ποινή και το έκτο περιλαμβάνει λίγα βασικά στοιχεία ποινικής δικονομίας. Ακολουθούν εκτεταμένοι βιβλιογραφικοί πίνακες.

Στην παρουσίασή μας θα περιοριστούμε στα σημεία που κρατήσαμε είτε λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν είτε λόγω της επικαιρότητάς τους. Στη σελίδα 7 υπάρχει ένας ορισμός του εγκλήματος από τον De Jaucourt που αξίζει να σημειωθεί, αφού δόθηκε από το 1854: “Έγκλημα είναι μια πράξη που πληγώνει ευθέως το δημόσιο συμφέρον ή τα δικαιώματα του πολίτη”.

Το μέρος αυτό που αφορά την εξέλιξη της ποινικής σκέψης, καλύπτει τα περισσότερα σημεία που παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Χωρίζεται σε τέσσερις παραγράφους (κλασσικές, θετικιστικές, φονξιοναλιστικές κοινωνιολογικές θεωρίες, θεωρίες της κοινωνικής αντίδρασης). Σε κάθε μία εξετάζεται το πως οι διάφορες θεωρίες αντιμετώπισαν το έγκλημα, τον εγκληματία, την ποινή και τους κανόνες της ποινικής δικονομίας. Με τον τρόπο αυτό ο αναγνώστης ακολουθεί ευκολότερα το κείμενο.

Οι συγγραφείς με το κεφάλαιο αυτό θέλησαν κυρίως να δείξουν ότι η ποινική σκέψη βρέθηκε στην ανάγκη να ξαναφτιάξει πολλές φορές το αντικείμενο μελέτης της. Έτσι από την εγκληματική πράξη το ενδιαφέρον πέρασε στο άτομο-εγκληματία, από εκεί στο κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει και στη συνέχεια προς ωρισμένες ομάδες ή άτομα δια μέσου των οποίων εκδηλώνεται η κοινωνική αντίδραση. Οι κινήσεις αυτές φαίνεται ότι δεν σταμάτησαν αν κρίνουμε από το γεγονός ότι το ενδιαφέρον έχει μετατοπιστεί σταδιακά στα θύματα εγκληματικών πράξεων. Δεν αποκλείεται δε να ξαναποθετηθεί ο δράστης στο επίκεντρο αλλά αυτή τη φορά αφού του προσδωθεί η εικόνα ενός πραγματικού κοινωνικού πρωταγωνιστή.

Ακολουθεί μια ιστορική επισκόπηση του βελγικού ποινικού δικαίου μετά το 1791 όπου βλέπουμε όλη την επιρροή της γαλλικής ποινικής επιστήμης.

Μιλώντας για την επίδραση της ιταλικής θετικιστικής θεωρίας οι συγγραφείς αναφέρονται στην έννοια της επικινδυνότητας η οποία εισέβαλε από το χώρο της εγκληματολογίας σ' εκείνον του ποινικού δικαίου. Παρ' όλο που η έννοια της επικινδυνότητας φαίνεται να δημιουργεί μια ρήξη ανάμεσα στις θετικιστικές και στις κλασσικές και νεοκλασσικές θεωρίες η Fr. Tulkens και ο M. Van de Kerchove πιστεύουν αντίθετα ότι υπαιτιότητα και επικινδυνότητα είναι έννοιες που διατελούν μάλλον σε διαλεκτική παρά σε αντινομική σχέση.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η πολύχρονη προσπάθεια σύνταξης νέου Σχεδίου Ποινικού Κώδικα, η οποία βέβαια παρουσιάζει μεγάλες δυσχέρειες πριν καταλήξει να γίνει θετικό δίκαιο. Από το 1988 εξ' άλλου η προσπάθεια έχει και πάλι σταματήσει. Οι συγγραφείς θεωρούν εξ' άλλου παράδοξο το γεγονός να συγκεντρώνονται τόσες προσπάθειες για μια νέα κωδικοποίηση τη στιγμή που το μέλλον φαίνεται να αποτελούν τα εναλλακτικά μέτρα της ποινής και ο περιορισμός του ποινικού δικαίου στο *minimum*.

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στις γενικές αρχές του ποινικού δικαίου. Στο θέμα αν πρόκειται για ιδιωτικό ή δημόσιο δίκαιο, τονίζεται σωστά ότι η αποποινικοποίηση ωρισμένων πράξεων (π.χ. μοιχεία) συμμετέχει στην τάση να αφαιρεθεί ο "δημόσιος" χαρακτήρας ωρισμένων συμπεριφορών προς όφελος του "ιδιωτικού". Ένα άλλο παράδειγμα αυτής της τάσης είναι το γεγονός ότι ο νομοθέτης ασχολείται όλο και περισσότερο με την αποζημίωση και αποκατάσταση θυμάτων εγκληματικών πράξεων, καθώς επίσης και το ότι όλο και περισσότερο υπηρεσίες "ιδιωτικής ασφάλειας" αναλαμβάνουν ρόλους που ανήκαν παραδοσιακά στην κρατική εξουσία όπως διάφορους ελέγχους, έρευνες ή ακόμα συνδράμουν στην εκτέλεση διαφόρων ποινών (εξ' ου και το πρόβλημα των "ιδιωτικών φυλακών").

Όσον αφορά την αυτονομία του ποινικού δικαίου απέναντι στους άλλους κλάδους, οι συγγραφείς αναφέρουν μια απόφαση του 1987 του Βελγικού Ακυρωτικού η οποία αποφάνθηκε αν μπορεί να υπάρξει ανθρωποκτονία απέναντι σε ένα παιδί κατά τη στιγμή της γέννησής του¹. Απαντώντας καταφατικά πρόσθεσε ότι το ποινικό δίκαιο διατηρεί μια αυτονομία απέναντι στους άλλους κλάδους όπως στην περίπτωση αυτή το αστικό. "Τα κριτήρια του αστικού δικαίου, για να αναγνωρισθεί το δικαίωμα της προσωπικότητας (να έχει γεννηθεί ζωντανό και βιώσιμο) είναι ξένα προς αυτό τον κλάδο [τον ποινικό]".

Ακολουθεί μια ανάλυση της αρχής της νομιμότητας με όλα τα συνεπακόλουθά του (στενή ερμηνεία του ποινικού νόμου, η αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου, μη αναδρομική ισχύς, απαγόρευση αναλογικής εφαρμογής).

Στο κεφάλαιο που αναλύονται τα στοιχεία ενός εγκλήματος υπάρχει και μία ενδιαφέρουσα παράγραφος που αναφέρεται στα πολιτικά αδικήματα. Λόγω των ειδικών πολιτικών συνθηκών (κατοχή από Ολλανδία) το

αδίκημα αυτό κράτησε ένα ξεχωριστό καθεστώς. Όσον αφορά την έννοια του πολιτικού εγκλήματος, το Βελγικό Ακυρωτικό σταδιακά έφτασε στο σημείο να θεωρεί ότι ένα αδίκημα είναι πολιτικό αν σύμφωνα με την πρόθεση του δράστη αλλά και από τις συνέπειές του προσβάλλει άμεσα και ευθέως τις πολιτικές αρχές. Πρόκειται για τη θεωρία που βάζει μαζί με το αντικειμενικό και το υποκειμενικό στοιχείο.

Υπάρχουν τριών ειδών πολιτικά εγκλήματα:

Το καθαρά πολιτικό, το μικτό, το σχετικό με την τέλεση ενός πολιτικού εγκλήματος. Αυτή η τελευταία κατηγορία παρουσιάζει και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Πρόκειται για ένα αδίκημα του κοινού δικαίου που βρίσκεται σε στενή σχέση με το πολιτικό έγκλημα. Μέχρι ποιο σημείο ο χαρακτηρισμός της δεύτερης πράξης θα αποροφηθεί από τον πολιτικό χαρακτήρα του κυρίου αδικήματος; Το κριτήριο που είναι γενικά αποδεκτό για την περίπτωση αυτή είναι η αναγκαιότητα της τέλεσης των "βοηθητικών αυτών πράξεων" για να επιτευχθεί η προσβολή των πολιτειακών θεσμών.

Η επόμενη παράγραφος αναλύει τα αδικήματα του τύπου. Και στο Βέλγιο όπως και σε άλλες χώρες (π.χ. Καναδάς²) βλέπουμε μια μεγάλη διστακτικότητα του μηχανισμού της ποινικής δικαιοσύνης να επέμβει στα αδικήματα δια του τύπου. Στην πράξη υπάρχει μια αποποινικοποίηση *de facto*.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα στοιχεία του εγκλήματος υποκειμενικά και αντικειμενικά όπως και οι καταστάσεις που αίρουν τον άδικο χαρακτήρα της πράξης ή τον καταλογισμό. Εδώ βλέπουμε ότι οι διαφορές με τα άλλα δίκαια των Ευρωπαϊκών αλλά και των αγγλοσαξωνικών χωρών δεν είναι μεγάλες.

Μια από πρώτη άποψη ιδιομορφία του συγγράματος είναι ότι η συμμετοχή εξετάζεται στο κεφάλαιο που αφορά το δράστη. Υπάρχει επίσης μια ενδιαφέρουσα παράγραφος σχετική με την υποτροπή.

Το πόσο λεπτό είναι το θέμα της υποτροπής για το κλασσικό ποινικό δίκαιο και για το δίκαιο της κοινωνικής άμυνας φαίνεται από το γεγονός ότι η νομική του ρύθμιση παρουσιάζει συχνά ασυναρτησίες. Ακόμη και σήμερα το ποινικό δίκαιο δεν έχει δεχτεί τα συμπεράσματα της εγκληματολογίας της κοινωνικής αντίδρασης η οποία μετριάζει την ιδέα ότι η υποτροπή αποτελεί το μέτρο για την αποτελεσματικότητα του ποινικού συστήματος.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το κεφάλαιο το αφιερωμένο στην ποινή. Η ποινή αναλύεται με τις διάφορες μορφές και τα χαρακτηριστικά της. Είναι υποχρεωτική (πρέπει να) είναι ίση για όλους, προσωπική και ατομική. Στην πράξη δεν είναι εύκολο να επιτευχθούν οι διάφοροι στόχοι. Όσον αφορά τις κατηγορίες των ποινών βασική είναι η τριμερής διάκριση ανάμεσα σε κακουργήματα, πλημελήματα και πταίσματα. Δυστυχώς πολύ λίγα πράγματα υπάρχουν στο Βέλγιο όσον αφορά τις εναλλακτικές ποινές και τούτο όχι μόνο διότι δεν υπάρχει ακόμη το κα-

τάλληλο νομοθετικό πλαίσιο και η κατάλληλη υποδομή αλλά και διότι ο βέλγος (και ο ευρωπαίος) δικαστής είναι πολύ πιο περιορισμένοι από τον νόμο στην επιβολή μιας ποινής απ' ό,τι ο αγγλοσάξωνας ο οποίος δεσμεύεται μόνο από την ποινή *maximum*.³

Το βιβλίο κλείνει με μερικά βασικά στοιχεία ποινικής δικονομίας. Τα στοιχεία όμως αυτά είναι πολύ χρήσιμα και αρκετά για κάποιον που έχει στα χέρια του μια εισαγωγή στο Ποινικό Δίκαιο.

Το σύγγραμμα αποτελεί μια ολοκληρωμένη παρουσίαση των γενικών αρχών του βελγικού ποινικού δικαίου. Είναι μια κλασική παρουσίαση που περιλαμβάνει όλα τα βασικά κεφάλαια απαραίτητα για μια εισαγωγή στο Ποινικό Δίκαιο. Που έγκειται λοιπόν η ιδιαιτερότητα και η πρωτοτυπία του;

Στο ότι καταβάλλεται μια προσπάθεια εισαγωγής και συγκερασμού ορισμένων στοιχείων παρμένων από το χώρο της εγκληματολογικής επιστήμης στο χώρο του δογματικού ποινικού δικαίου. Το φαινόμενο δεν είναι καινούργιο και συμβαίνει κυρίως με ποινικολόγους που διαθέτουν εγκληματολογική κατάρτιση.⁴

Αυτός ο συγκερασμός ποινικού δικαίου εγκληματολογίας αποτελεί μια ευτυχή και ελπιδοφόρο προοπτική η οποία ίσως μελλοντικά αποτελέσει μια ενδιαφέρουσα λύση για την αντιμετώπιση της στείρας διαμάχης μεταξύ των οπαδών των διαφόρων εγκληματολογικών θεωριών και τάσεων.

Τα κεφάλαια που άπτονται και των δύο κλάδων είναι πρώτα το τμήμα που αφορά την εξέλιξη της ποινικής σκέψης και κυρίως εκείνα που αφορούν το δράστη του εγκλήματος με έμφαση στην υποτροπή (έννοια της επικινδυνότητας) και την ποινή (αντικειμενικοί στόχοι και είδη ποινών). Το μέρος αυτό θυμίζει το αντίστοιχο των αγγλοσαξωνικών συγγραμμάτων αφιερωμένο στο SENTENCING⁵. Βέβαια το βελγικό δίκαιο με την ευρωπαϊκή (γαλλική) του καταγωγή δεν προσφέρει την πληθώρα παραδειγμάτων που παρέχει η νομολογία στα αγγλοσαξωνικά δίκαια. Και επιμένουμε στο σημείο αυτό γιατί τα συγκεκριμένα παραδείγματα και στοιχεία από τη νομολογία αποτελούν μια άλλη σπουδαία ευκαιρία εισαγωγής στο ποινικό δίκαιο εγκληματολογικών δεδομένων. Αυτό που θέλουμε να πούμε είναι ότι αν κάποιος επιστήμονας κάνει μια έρευνα των αποφάσεων που άπτονται ενός συγκεκριμένου αδικήματος σε ένα αγγλοσαξωνικό δίκαιο αποκτά μια αρκετά πλήρη εικόνα του θέματος ακόμα και από εγκληματολογική άποψη. Και τούτο για δύο λόγους: α) Διότι υπάρχει μια εκτεταμένη εξιστόρηση των περιστατικών (αντικειμενικών και υποκειμενικών) και β) διότι κατά τον προσδιορισμό και την επιμέτρηση της ποινής ο δικαστής θα παρουσιάσει ενδιαφέροντα στοιχεία που, βασισμένα στη μελέτη της προσωπικότητας του δράστη, στη θέση του θύματος και σε άλλα στοιχεία, θα οδηγήσουν σε μια εξατομικευμένη ποινή.

Ο Ευρωπαίος επιστήμονας δεν διαθέτει αυτό το νομολογιακό υλικό και αναγκάζεται να βασιστεί σε αναλύσεις της νομοθεσίας και σε άλλες θεωρητικές αναπτύξεις.

Αποτελεί πάντως ένα σημαντικό στοιχείο αυτή η εισαγωγή των "νέων κεφαλαίων" από δύο επιστήμονες με κύρος και εγκληματολογική κατάρτιση όπως η Fr. Tulkens και ο M. Van de Kerchove. Ίσως ένα επόμενο βήμα θα ήταν και η εισαγωγή στατιστικών που αφορούν το εγκληματικό φαινόμενο ή άλλα ειδικότερα θέματα.

Η ύλη που κάλυψαν οι δύο συγγραφείς ήταν πολλή και ποικίλη. Η ορολογία τεχνική με πολλές διακρίσεις λεπτές και δύσκολες. Όμως εκείνοι κατάφεραν με την απλότητα και την σαφήνεια του κειμένου τους να κάμουν εύκολα αντιληπτά πράγματα σύνθετα χωρίς από την άλλη πλευρά το κείμενό τους να στερηθεί το απαραίτητο επιστημονικό πνεύμα. Οι αιτίες γι' αυτό το σημαντικό θετικό αποτέλεσμα: Η βαθιά επιστημονική τους κατάρτιση, η πλούσια και πλατειά εμπειρία τους και η γνώση μιας πλούσιας βιβλιογραφίας.

Τέτοιες προσπάθειες που ανοίγουν το δρόμο για μια πιο στενή συνεργασία ποινικού δικαίου εγκληματολογίας είναι αξιέπαινες και πρέπει να ευχηθούμε να υπάρξουν και άλλες και να επεκταθούν κυρίως στον τομέα του ειδικού ποινικού δικαίου όπου η μελέτη των επιμέρους αδικημάτων επιτρέπει μια διεπιστημονική ανάπτυξη των θεμάτων με τη χρήση στατιστικών στοιχείων καθώς και πορισμάτων διαφόρων ερευνών.

Υποσημειώσεις

1. Cass. II Febr. 1987, Rev. dr.pen.crim. 1987, σελ. 815.
2. Code criminel annoté, άρθρ. 271 επ.
3. Βλ. για παράδειγμα στη σελ. 337 επ. του βιβλίου τις απογοητευτικές διαπιστώσεις που κάνουν οι συγγραφείς για τη λειτουργία του Θεσμού της Probation.
4. Όπως ήδη αναφέραμε ο υπότιτλος του βιβλίου αναφέρει καθαρά "Aspects juridiques et criminologiques".
5. Βλ. για παράδειγμα, G. Cote-Harper, A. Manganas, J. Turgeon, Droit pénal Canadien, Montréal, Yvon Blais, 1989.